

L'ESGLÉSIA DE LA PIETAT DE LA SEU D'URGELL, PER MN. PERE PUJOL, PREV.,

ARXIVER DE LA CATEDRAL DE LA MATEIXA CIUTAT

Adquisició del local. — El bisbe Berenguer d'Erill i el Capítol d'Urgell, a 8 de març de 1379, atorguen solemne donació als procuradors de la Comunitat dels preveres beneficiats de la catedral, de la Casa de Capítol, que d'ací endavant volen que sigui nomenada la Casa o Refetor dels beneficiats simples (1). Fent de mur a l'ala ponent del claustre, romania aquesta casa adherida a l'estatge del degà, a qui en altre temps li'n fou cedida una *arcada i mitja*. Refetor aleshores de la catedral, segons resava la tradició, ho fou dels canonges abans de la secularització de la canònica. Els mateixos atorgants de l'acte anterior, en reunió capitular tinguda el dia 28 de març de 1385, atenent els prec de la Comunitat presbiteral, per ço com una part d'aquell local, la referida *mitja arcada*, no havia rebuda destinació especial per part del degà, l'adjudiquen als beneficiats perquè puguin donar a la casa la forma deguda, ço és, *ad augmentandum dictam domum, olim, dictis presbiteris beneficiatis assignatam...* D'altra banda, no havent fet senyalament de lloc l'aleshores degà Ramon Cervera, per a aixecar l'altar al servei del benifet per ell fundat sota la invocació de Santa Tecla, a causa d'ésser la Seu tota ocupada d'altars, li fou concedit poder edificar en l'arcada restant la seva capella (amb autorització d'acollir en la mateixa tots els qui hi vulguin construir altars), la qual donada així al servei del culte decoraria bellament el claustre (2).

A quin objecte el prelat i el Capítol acordarien aquesta cessió als preveres beneficiats? Aquest document de 1385 diu que ho fou per a la celebració dels àpats que feien en les quatre tèmpores de l'any: "...et que domus actenus fuit

(1) *Arxiu de la Comunitat*; pergami-còpia coetània. A causa d'ésser devorat de les rates en la seva primera meitat, llevat de la data expressada i les signatures, hom no pot llegir altra cosa que la clàusula següent: "...tradimus vobis predictis procuratoribus... predictam domum sive reffectorium, prout superius confrontatur, ad in perpetuum; ac quod de cetero vocetur et nominetur domus sive reffectorium beneficiatorum simplicium, et non dicti nostri capituli."

(2) *Arxiu Capitular d'Urgell*; pergami original. Vegeu VILLANUEVA, *Viage literario*, IX, 172; i PUIG I CADAFALCH, *Santa Maria de La Seu d'Urgell*, p. 82.

assignata ad usum presbiteris beneficiatis dicte ecclesie pro convivis faciendis in quatuor temporibus". Potser el document de 1379, malauradament incomplet, precisaria quelcom més.

Sens dubte, en abandonar els capitulars, a finals del XIIe segle, la vida en comú que prescrivia la regla aquisgranenca, destinaren aquest local per a refetor de l'almoïna. L'almoïna de la catedral tenia consignada una porció dels fruits de cada prepositura, com també, segons expressa l'estatut de l'any 1161, la part corresponent de les distribucions provinents d'apuntadoria (3). Seria, doncs, el refetor de l'església de què ens parla el decret de reformació de la catedral, expedit en ocasió de visita pel bisbe fra Ug Desbach en 1352. Ens assabenta aquest document que en aquest temps es donava cada dia el recapte suficient a catorze pobres (4). La disminució incessant de les rendes motivaria segurament per part del Capítol el traspàs d'aquest servei a la Comunitat, la qual es limitaria a prestar-lo únicament en alguns dies assenyalats.

Els preveres beneficiats, malgrat la possessió de casa pròpia, continuaven dins la Seu, celebrant llurs reunions o consells davant l'altar de Sant Ot (5). Hom trigà encara molt temps a plantejar la reforma.

En 1474, els procuradors de la Comunitat atorgaren el corresponent permís al canonge Coblat per a aixecar un cobert damunt la casa dels beneficiats, amb l'obligació de tenir-lo en condret (6); el qual, mig segle més tard, per

(3) *A. C. d'U.*, pergami original. V. VILLANUEVA, l. c., p. 296. Diu així: "Quicumque torpore, seu negligentia, a matutinis se subtraxerint, librae eorum per manum prioris elemosinario in usus pauperum tradantur".

(4) *Ibid.*, original en paper amb el segell del bisbe en el dors. Transcrivim l'apartat que segueix: "Invenimus etiam et per dictam inquisitionem legitime nobis constat, quod a dicto quadriennio citra cessastis et cessatis de presenti, reficere XIII^{im} pauperes, qui cotidie antea cibabantur de fructibus et redditibus elemosine deputatis, quorum fructuum quinquaginta librarum Barchinone, minus legitime, ducti quadam peste avaritie, inter vos distribuistis et divisistis, contra Deum et bonam conscientiam; non attendentes quod propterea Christi pauperes, quorum curam gerimus, defraudantur, vosque ad restitutionem teneamini eorumdem; et XVI sextaria sigali et duo sextaria frumenti et unam prebendam integram, que et quam ex antiqua et laudabili consuetudine et statuto ecclesie Urgellensis, quelibet prepositura ipsius ecclesie anno quolibet solvere tenetur elemosine supradicte, a tribus annis citra solvere neclexistis, quorum summa ad DLXXXVIII sextaria sigali et LXXII sextaria frumenti ascendit. = Et refectionem pauperum predictorum, juxta morem solitum, infra ipsum terminum ad statum pristinum, reducat, distributionem hujusmodi elemosine in refectorio faciendam."

(5) Els altars de la catedral, anteriorment a 1575, estaven disposats ben altrament de com són en l'actualitat. L'altar de Santes Creus, que aquests darrers anys fou substituït pel de Sant Calassanç, era en el lloc que avui ocupa el de Sant Ermengol. Aquest estava col·locat en l'altar actual de Sant Ot; i l'altar de Sant Ot amb la parròquia, sots el doble títol de Sant Ot i Sant Joan Evangelista, ocupava el mateix indret de l'actual altar de Sant Antoni, el qual resta adossat al mur en el primer tram de la nau lateral sud, a mà dreta entrant a l'església. El dia de Sant Lluc del referit any 1575 tingué lloc la traslació, feta pel Capítol i la Ciutat, de l'altar de Sant Ot al transepte, romanent des d'aleshores les relíquies dels sants Patrons, a *dextris et a sinistris*, respectivament, de l'altar major o de Nostra Dona. (*Arxiu de la Ciutat*, Llibre de consells de 1507 a 1578, foli 693).

(6) *Arxiu de la Comunitat*; pergami original.

ço com els perjudicava l'edifici, fou objecte d'una justificada reclamació de part de la Comunitat (7).

L'església. — A la devota esplendidesa d'un comunitari fou deguda la transformació en capella de la casa de la Comunitat. En el consell hagut el dia 20 de desembre de 1530, exposà el president que una persona devota, el nom de la qual li era vedat revelar de moment, li havia fet encàrrec de proposar als companys que havia pensat edificar a ses despeses en un local de la casa “una capella ab certa devoció e en aquella instituhir una missa cotidiana, celebradora per dita Comunitat...”. No cal dir com tots els presents “foren de vot e parer, vist la demanda bona e la operació sancta e utilosa” d'atendre la petició, i s'afanyaren a acceptar tan bella proposta, de la qual, segons s'assabentaren al cap de pocs dies, era l'autor llur company comunitari Mn. Joan Pere Correa (8). L'obra de la nova capella, o millor, de l'altar aixecat per Mn. Correa al mur de la capella de Santa Tecla (edificada en l'arcada que es reservà el degà) no trigaria molt a ésser acabada, naixent amb ella el projecte generós de reedificar tota la casa, traient-la del seu ruïnós estat i dedicant-la al servei del culte. En efecte, en la reunió de la Comunitat que tingué lloc el darrer dia de maig de 1532 parlaren extensament de la nova proposta, presentada a deliberació a instància del mateix Mn. Correa. Mogut de devoció, oferia el zelós comunitari pendre al seu càrrec l'obra de la casa dels claustrs, mitjançant pactes i condicions que deurien estipular. L'acollida que li dispensà la Comunitat (després de pendre's alguns dies per a pensar-hi) no desmeresqué de la seva proverbial discreció i bon nom: acorden en el dit consell posar-ho en efecte, nomenant obrer a Mn. Correa

(7) *Arxiu de la Comunitat*; Llibre de conclusions de 1494 a 1546, foli 75, v.º. Diu així: “Et die que erat XIII februarii suprascripti anni [1527], pulsata campana, congregata major pars beneficiorum dicte Comunitatis in capella sancti Odonis, prout solet, per venerabilem et discretum Johannem Maçana, prefatum procuratorem, fonch proposat que tres coses necessaries occorrien per lo be de la Comunitat. = La segona que mirassen per la casa te [la venerable Comunitat] en la clastra, atès està molt ignominiosament, donant un protest al procurador de micer Simon, qui es Johan Carles, adobàs los cuberts de aquella, com hi fos obligat.”

(8) *Ibid.*, *id.*, f. 81. Diu així aquest interessant acord: “Dia 20 desembre 1530. = Item fonch proposat en dita venerable Comunitat, congregada en dita capella de sanct Od, ad sonum campane, more solito, per lo venerable mossen Ramon Puya, algu li havie recomanat volgués saber ab dita Comunitat si plaguera an aquella donar lloch e pati en aquella casa te e posseheix en les clastres de la sglesia catedral de la present ciutat, ço es, per fer una capella ab certa devoció e en aquella instituhir una missa cotidiana, celebradora per dita Comunitat, ensemps ab altres devociions, de la administració de la qual missa fos senyora directe dita Comunitat, per quant entenia leixar hi per lo adjutori de dita missa o misses certa renda, etc. E tota dita venerable Comunitat o preveres de aquella ibidem presentes, nemine discrepante, foren de vot e parer vist la demanda bona e la operació sancta e utilosa pera anaquella, e fonch contenta e contents donar dit lloch anaquella tal persona qui dit lloch e pati demanava, cometent als quatre promens la negociació tant per lo pati demanava esser congruo com encara en totes les altres coses occorrents. = Item post aliquos dies fuit declaratum et manifestum cunctis, que lo qui tenie devotio per dita capella ere lo venerable mossen Johan Correa, prevere, hu dels beneficiats.”

i comissionant quatre companys per a tractar i convenir davant de notari les clàusules que devien regir l'execució de l'obra (9).

En el conveni celebrat entre les parts un any després "lo dit venerable Mn. Joan Pere Correa, per reverencia de nostre Senyor Deu y de la gloriosa Verge Maria, mare sua, e per lo augment del culto divino e honor de la dita venerable Comunitat e dels singulars de aquella, ab expressa licència, voluntat e consentiment de la dita venerable Comunitat, empren e pren a son carrech de fer obrar la dita casa de la dita venerable Comunitat, situada en la dita claustra, tant com te de la capella nova, ja obrada per lo dit mossen Correa al costat de la capella de sancta Tecla, fins al corral de la casa de sanct Od...". A peu pla del claustre obrarà una capella amb son altar, proper a la dita capella nova i altar de Sant Josep, podent fer entre una i altra la corresponent sagristia; la portalada serà major que la de la capella de Sant Josep; farà un chor "vers la casa de sant Od", amb una escala que muntarà al sostre damunt la capella; sota el paviment hi haurà sis sepulcres o carners per a sepultura dels beneficiats; damunt la volta serà obrada una sala de llarg a llarg (de la capella de Santa Tecla a la casa de Sant Ot) disposada per sala de consells i llibreria, en la qual Mn. Correa podrà fer "una porteta per exir de casa sua e entrar en dita sala e davallar a la claustra, e que lo dit mossèn Correa tenga la dita servitut de tota sa vida...". La Comunitat li lliurarà de present cent lliures, quaranta de comptants, i les seixanta restants aniran per la lluçió dels censals que Mn. Correa fa a la Comunitat; de la quantitat restant hom li n'assegurarà censal a raó d'un sou per lliura, el qual després de la seva mort serà aplicat al servei de la capella de Jesús i Sant Josep (10). Havent comprat Mn.

(9) *Ibid.*, *id.*, f. 85. Vegeu la lletra de l'acord: "Die ultima mensis madii anni jamdicti [1532]. = In capella sancti Odonis fuit congregata venerabilis Comunitas, vel major pars, ad sonum campane, ut moris est; y per quant en dies passats fonch preposat per lo reverent mossen Johan Massana, per part del venerable mossen Johan Correa, procurador en dit any, que si la venerable Comunitat estava determinada en voluntat de fer obrar la casa de les clastres, la qual es de dita Comunitat, lo dit mossen Johan Correa ne penrie carrech obrar aquella bé y honestament ab tot son compliment assi fos al servei de Deu y honra de la Comunitat; y per major repós y consell dita Comunitat differi alguns dies: en fi, dicta die, fuit determinatum et conclusum per eandem Comunitatem, nemine discrepante, pux lo dit mossen Johan Correa prenne carrech per la venerable Comunitat de fer obrar dita casa, ho posàs en efecte, y fos obrer de dita casa bene et honeste; y per ço dita Comunitat attento dita casa estave inreverentment et in ruynam ha donat comissió als discrets mossen Johan Bianya, mossen Guillem Texidor, mossen Johan Massana y mossen Antoni Abella, ab plena potestat y comissió de negociar y capitular ab dit mossen Johan Correa, que lo que per ells comissaris fore negociat y capitulat agués valor et in futurum non fossen repressos: tot empero dita capitulació sie presa y autentica per mans de notari y ab consell de misser Pere Tragó, advocat de dita Comunitat, perque in futurum se mostre la veritat si cosses dubtoses exien, y per ço so request axí per part de dita Comunitat com per dits comissaris yo Jaume Albarells, notari en dit any de dita Comunitat, ne fes lo present acte de dita comissió en lo present llibre, etc."

(10) Aquest retaule de la capella de Mn. Correa és arribat fins a nosaltres; i donem d'ell, més endavant, una nota detallada. Ultra una missa baixa quotidiana fou convingut que es farien en la dita capella "tres altres misses cantades e matinals, una lo dia de *passione imaginis*, altra lo dia de sanct Gabriel e l'altra lo dia de sanct Joseph".

Correa la casa de micer Damià Simon, pel preu de vint-i-cinc lliures, "la qual casa tenie dues cambres e corredor sobre la casa de la dita venerable Comunitat, ont la dita obra se te de fer", cedeix a l'obra tot ço que era damunt la casa, retenint-se el corral i la part d'edifici que no estava damunt la casa, indemnitzant la Comunitat aquesta cessió amb dotze lliures anyals a favor de Mn. Correa. Aprova, finalment, la Comunitat els contractes o preu-fets que Mn. Correa ha atorgats fins al present (11).

Amb data de 24 de maig de 1533 i 5 de desembre de 1534, respectivament, celebrà Mn. Correa sengles contractes amb els mestres de cases i fusters lliurant-los l'execució de l'obra empresa.

Jaume Serra i Joan Vaxier, son gendre, mestres de cases de La Seu, manprener fer l'obra de "la casa o patis, vulgarment dita la casa de la Comunitat..., ço es. de la dita capella nova del predit Mn. Correa, e miga brassa dins dita capella, si mester sera tro la casa de sent Ot..., de gruxa de quatre palms de paret, e de aquí en amunt, tant quant toque lo dit circuit, fins a cloure ab la teulada e losat vuy y es, de paret no tant grossa, mas suficient e honesta...". Faran una volta d'esquerda i calç en la sagristia; quatre finestres de pedra picada d'Estamariu "de granaria mitjana, poch mes o menys, segons una de les majors de la casa nova del mestre de cant..."; una escala per muntar fins al primer sostre; "una portalada per passar de la sagrestia a la una de dues capelles hi haurà..."; una arcada d'esquerda d'entrada a la capella, etcètera. Tindran enllestida l'obra dintre el termini d'un any, rebent com a preu de la mateixa la quantitat de cent cinquanta lliures.

Concorda encara Mn. Correa amb els susdits mestres, no com a obrer de la Comunitat, sinó com a persona privada, l'obra del corral de darrera sa casa, pujant les parets també de gruixa de quatre palms "tant altes quant a dit mossèn Correa plaurà". Com a preu de l'obra, els cedeix la vinya que té al delmari de Sant Esteve, camí d'Andorra, de tal guisa que "la venema del present any que sia dels dits mestres, e lo dit mossen Correa se obligue pagar los censos del present any e menyar dels rahims de dita vinya" (12).

En la data referida de 5 de desembre de 1534, com a comissari de la Comunitat i amb intervenció de cinc companys per aquesta nomenats, fou estipulat el conveni amb mestre Pere Giner i el seu gendre Joan Reyts referent als treballs de fusteria de la casa de la Comunitat. S'obliguen aquests a fer de quadrats i files no obrades "lo primer sostre de dita casa, ço és, de la paret de la capella de sancta Tecla tro a l'altra paret del pati de sanct Odó, així que

(11) *Arxiu Capitular d'Urgell*; plec de convenis d'aquest temps. La present capitulació entre les parts fou aprovada per la Comunitat en el consell celebrat davant la capella de Sant Ot el dia 18 de juny de 1533. Els comunitaris assistents (que l'acte esmenta nominalment) foren trenta dos.

(12) *Arxiu Capitular d'Urgell*; Manual de Pere Tragó de 1527 a 1546, f. 175 v.º.

és tant quant te tota dita casa, comprenent les capelles totes ensemps ab la de mossen Correa". Damunt d'aquest enfustament anirà un paviment de guix. Faran "lo segon sostre de tenguda del primer, ço és, de tota la casa, en lo qual posaran dotze codrats ben obrats, bosellats y ab sos boquets en los caps que mostraran vers la clastra, y dejus dits codrats caps de codrats ab boquets que mostraran dins y defora...". Damunt hi anirà la coberta de files de posts no cbrades, excepte els caps que donaran al claustre. Faran quatre finestres grans i dues de petites; i tres portes, la major d'entrada a la casa i dues en la sala gran. Mn Correa els fornirà la fusta i ferramenta necessària, corrent a càrrec d'ells serrar totes les files i posts. Rebran el preu de cinquanta lliures, donades en tres pagues iguals, i es comprometen haver acomplerta l'obra pel 24 de juny immediat (13).

Es arribada a nosaltres l'obra ressenyada en els precedents contractes, la qual fou duta a felix terme, mercès a l'esforç generós del beneficiat Mn. Correa, qui, com esdevé sovint en les coses humanes, sembla que al final recollí algun desengany de part dels seus companys comunitaris (14). La Comunitat, d'escassissim utilatge litúrgic en els temps anteriors, s'anà moblant de dia en dia, enjoiant-se ricament de retaules i altres dons, en ésser la nova capella lliurada al servei del culte (15).

(13) *Arxiu Capitular d'Urgell*; plec de concòrdies de dit temps.

(14) *Arxiu de la Comunitat*; Llibre de concells de 1494 a 1546, f. 100 v.º. Diu com segueix: "Die XI augusti premissi anni [1540]. = In capella nova ejusdem venerabilis Comunitatis, post misse conventualis celebrationem, ibidem presentibus major pars beneficiatorum ipsius, fonch proposat per lo venerable mossen Joan Bianya, procurador major, que com dia passat fos estat vist per lo venerable mossen Miquel Cases cert desordre en la casa nova de la venerable Comunitat, e vengut a noticia de alguns altres beneficiats, ço es, que dos fadrins, lo hu criat de mossen Correa e laltre nol coneixie, entraven e eixien per les finestres de dita casa e obrien la porta major; los quals havien request a dit procurador maior que congregas consell, e com ne agués parlat dit procurador maior ab lo mossen Correa e li hagués feta resposta que la casa ere sua e no de la Comunitat fins lay haguessen pagada, com ell la hagués comprada e pagada a micer Simon, e que la Comunitat sols tenie la capella...; e per ço que miras en la negociació es vegues e examinaç dita capitulació, e juxta tenor de aquella, tota dilació postposada, se entengués en cobrar la clau de dita casa nova e compellir al dit mossen Correa en tenir e servir tot lo contengut en dita capitulació... Et sic lo mateix venerable procurador maior elegi als venerables mossen Joan Massana, mossen Perot Mulner, mossen Perot Molins e mossen Jaume Esparsa, et acceptarunt."

(15) *Arxiu de la Comunitat*; Llibre de consells de 1494 a 1546, fs. 112 i 144. El mobiliari litúrgic de la Comunitat, contingut en una caixa dins la Seu (en els altars de la qual tenien els comunitaris assignat llur respectiu benefici) era en 1457 el més indispensable. Construïda l'església en 1544 ja són més nombroses i solemniais les peces de què disposaven. Comparin-se els dos inventaris següents que treiem del referit llibre: "En lan mill CCCCLVII fonch fet inventari dels bens que trobaren en la casa dels beneficiats de la sglesia d'Urgell... = En la caixa de la sglesia foren trobades les coses següents: = Primo lo libre dels obits. = Item lo libre de defunts. III set salms. I.ª cren petita. I.ª taula de comptar. Lo drap que possam sobre los vassos a les absoltes. II candalobres per tenir los brandoners a les absoltes. Una casula negra ab son compliment. La dalmaticha del diaca ab son cumpliment. La dalmaticha del subdiaca ab son cumpliment. Sa tovaylloa negra." Altre: "Dit dia [4 gener. 1544] fonch ordenat per hora fonch votat que prengué inven-

Els retaules. — El retaule de Jesús i Sant Josep que exornava miríficament la capella de Mn. Correa (construïda entre 1530 i 1533) era en aquest temps l'únic altar de l'església de la Comunitat (16). Donant compliment a les últimes disposicions del difunt canonge Andreu Ponsclaus, el 24 de setembre de 1544, la Comunitat prenia l'acord de bastir en la capella un nou altar en honor del sepulcre de Nostra Dona. Novament Mn. Correa obtenia el vot dels companys per entendre en l'execució del piadós llegat (17). Alguns dies

tari dels vestiments y joyells havie en dita capella, y fonch pres per lo notari y son ies coses següents:

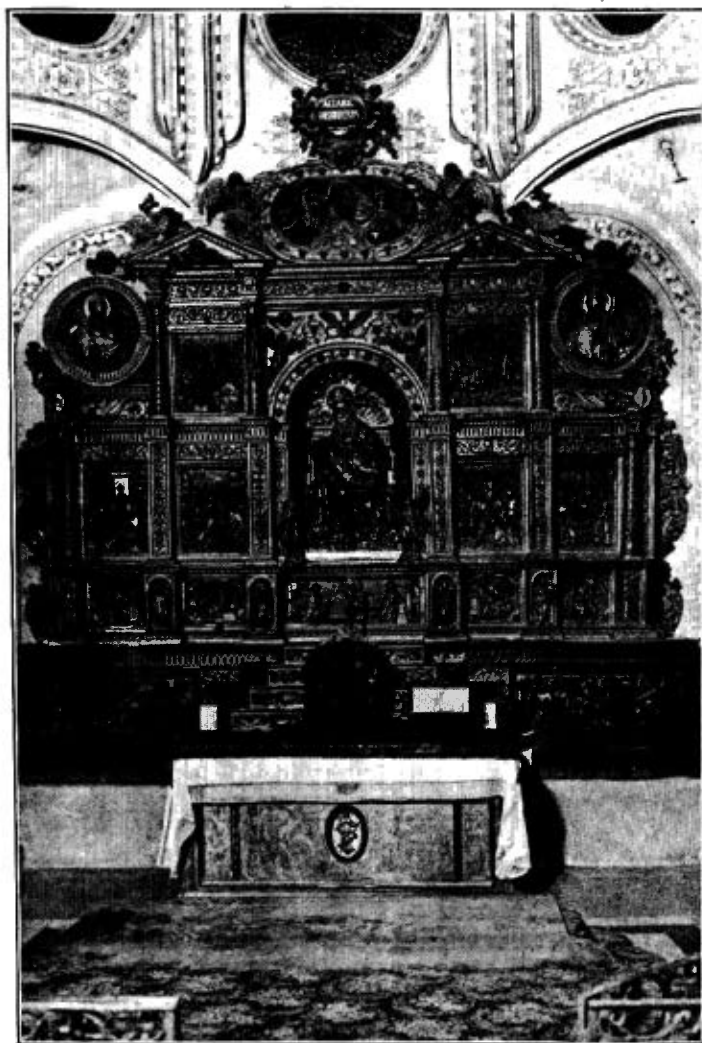
- Primo una caxa nova ab sa tancadura y clau.
- Item una clau per tancar lo rextat de la capella.
- ... un calse de argent daurat de dins ab sa toquilla.
- ... un missal de Urgell dels grans.
- ... una casulla de fustani feyta a la romana ab son maniple y estola.
- ... dos camis dos amits y un sinell.
- ... uns corporals dobles ja usats.
- ... altres corporals hobrats de seda blanca. Als dats mossen Prats.
- ... una capsa blanca per tenir los corporals. Ala dada mossen Sparza.
- ... una tovallola per exugar les mans.
- ... quatre draps de altar.
- ... dues tovalloles morisques.
- ... un breviari nou.
- ... un retaulet dels tres reys.
- ... tres estovales dues listades una blanca.
- ... un cobertor de altar de fustani negre.
- ... dos canalobres grans de lauto.
- ... una creu de fust pintada ab son bordo.
- ... una sacra.
- ... un quadrado de seda de grana hobrat.
- ... un palís de tela prima pintat.
- ... un faristol de fust de altar.
- ... una bassina y lantia ab son gorniment.
- ... una taula de pi.
- ... un retaulet de pintura de crucifixi”.

(16) Aquest retaule, actualment en l'exercici del culte, és sens dubte una de les darreres creacions de l'art gòtic en nostre país. La seva execució acurada no desmereix de la bona tradició dels mestres quatrecentistes. Tota l'obra revela una mà excel·lent. Seria interessant conèixer el nom del pintor qui l'executà. Una nota referent a la vinguda en aquesta ciutat del pintor vigatà Joan Gascó ens suggereix la idea de la possibilitat d'ésser ell l'autor de l'obra. Diu així: “Ab albarà, lo darrer de octubre [1528] foren dats a mestre Joan Gascó, pintor de Vich, per les despeses de venir aci, tres ducats, dich III lliures, XII sous.” (Manual de 1520 a 1524, f. 300). Forma sis compartiments, amb altres tres de menors dimensions en la pradella. Vénen representats en cadascun: Sant Josep presentant una devota; Jesús caigut sota el pes de la creu; i l'àngel guardià presentant un beneficiat, segurament l'ofertor del retaule, en actitud orant. Dalt, la presa de Jesús en l'hort, amb Sant Pere tallant l'orella del criat; l'escena de la crucifixió; i Sant Pere, en l'atri, rebent les mirades de Jesús després de les tres negacions. La pradella presenta un Sant Andreu amb la creu aspada; la Mare de Déu de la Llet amb el Jesús prenent la creu, i, finalment, Sant Jeroni penitent. Tot el muntatge és de gust plateresc i daurat, essent coronats els tres compartiments superiors, més alt el central, amb la clàssica petxina. Un espai embotit en forma d'escut en cadascun dels quatre muntants de la pradella té pintada una petita corretja, ensivellada i cordada, insígnia personal, provinent del cognom del donador. Amida en conjunt 276 metres d'alt, sense comptar el coronament en forma de petxina, per 255 metres d'amplària.

(17) *Arxiu de la Comunitat*; Llibre de conclusions de 1494 a 1546, f. 114. Diuen així els acords corresponents: “Die XXIV mensis Septembris [1544] congregata venerabilis Co-

I. - Retaule del sepulcre de Nostra Dona o dels Apòstols
Obra de l'escultor Jeroni Xanxo. Any 1549.

II.— Retaule major de l'església de la Pietat de la Seu d'Urgell
executat en 1549-1550 per l'escultor Jeroni Xanxo.

III.—Grup de la Pietat en el ninxol central del retaule major.

IV.—Retauló o compartiment lateral del retaule major, representant el davallament al sepulcre.

més tard, a proposta del president, els preveres beneficiats acorden emprendre la construcció del retaule de la capella nova (no precisament el de Mn. Ponsclaus), el qual deurien sufragar comptant amb el donatiu, almenys, d'un ducat de cada un d'ells, implorant, ensems, la lliberalitat dels canonges *particularment* i altres persones (18).

L'arxiu de la Comunitat, pervingut als nostres temps en estat deplorable, no dóna fins més tard altres referències. Sortosament, amb tot, entre la documentació del Capítol havem pogut copsar el contracte del retaule del sepulcre de Nostra Dona, avui nomenat dels Apòstols, que, en compliment de les disposicions testamentàries del canonge Mn. Ponsclaus, el dia 2 de maig de 1548, celebrà la Comunitat amb l'*imaginaire* Jeroni Xanxo.

Precisem, en breu parèntesi, algunes dades referents a la tasca que, en poc més d'un quart de segle, acomplí en nostra ciutat aquest mestre escultor. A 15 de març anterior rebia del Capítol la quantitat de quatre ducats que costà el faristol del chor, segurament el mateix faristol petit avui encara existent (19). Simultàniament a l'obra d'ambdós retaules de la capella nova dels beneficiats, en els anys 1549 i 1550, treballava en la construcció del monument de Dijous Sant de la catedral, que tenia empresa per la suma de 40 ducats (20). A 23 de

munitas in capella sancti Odonis, ut hiis et similibus congregari solet, ad sonum campane, sobre les elections de tres o quatre fossen ellegits per veure y rebre les cartes y capbreus tenie mossen Ponsclaus de la venerable Comunitat, y sobre lo sepulcre savie lexit mossen Ponsclaus a la capella de la venerable Comunitat aprobats, donantlos plen poder semblants coses a ses voluntats. = Die lune VI mensis Novembris, anno ut supra, congregata ad sonum campane venerabilis Comunitas in capella sancti Odonis, ubi sepiissime congregari solet, fuit celebratum sequens consilium sobre lo carec havien donat al venerable mossen Joan Correa y mossen Antoni Solans sobre lo sepulcre havie instituit lo magnifich mossen Ponsclaus, del qual vot fonch la major part que pus los marmessos no volien assigir, que anas per onra dels tots que totaliter ho dexasen estar tot a son carec, qui fessen lo que volirien, e que la comunitat no sen empaxas mes, y los sobredits comissaris tornaren lo carrec a la venerable comunitat."

(18) *Ibid.*, *id.*, f. 114. Vegeu el text d'aquest interessant acord: "Dit dia y hora [11 novembre 1544] en lo mateix consell fonch votat y proposat per lo procurador major, que fora cossa bona nos sforsassem en fer lo retaule de la capella nova de la venerable Comunitat, y que era cossa vergonyosa estas de aquesta manera; a la qual propositio fonch votat, per la major part determenat se fes lo retaule y los preveres dassen quiscu per sa portio un ducat al manco, si ja no volien esser moguts de caritat volgessen dar mes y axo en llibertat de un quiscu, y que eligissen personages veguessen si entre canonges particularment y altres persones trobarien algunes caritats; a la qual cossa foren eligits los venerables mossen Anthoni Solans y mossen Perot Areny y mossen Johan Bosch y mossen Jaume Sparza."

(19) *Arxiu Capital d'Urgell*; Racional començat l'any 1540, f. 62. Diu així: "Mes a 15 del mateix [març de 1548] dona a mestre Hieronim, fuster, per les mans del faristol per lo chor de la seu, quatre ducats, dich quatre lliures, setze sous."

(20) *Ibid.*, Llibre de comptes començat en 1540, sense foliar. Vegeu les notes següents: "Mes es degut al dit mossen Guilla, procurador, que a XIII de mars [1549] ab albarà de Capítol dona a mestre Hieronim Xanxo, fuster, deu ducats y son en paga y prorata de la quantitat li done lo Rnt. Capítol per fer lo moniment, dich XII lliures. = Mes, son deguts a dit mossen Guilla dos ducats los quals ab albarà de Capítol de 22 de mars dona al mateix mestre Xanxo, fuster, per fer portar lo postam de sanct Julià per lo moniment e per la claustra, dich II lliures, VIII sous. = Item es degut a dit mossen Guilla procurador deu ducats los quals ab albarà de Capítol de 16 de abril donà a mestre

novembre de 1556 féu el dibuix d'una bacina que el Capítol faria executar en metall per a l'ofrena de costum al bisbe nou-entrant (21); i consta que pel maig de l'any següent havia entregat el plànol de les modificacions del cor que els capitulars tenien en projecte, les quals apar que no foren dutes a terme fins alguns anys més tard (22). A 27 de febrer de 1572, escriu, de Tarragona estant, una curiosa lletra, oferint de bell nou els seus serveis al Capítol (23). En

Xanxo, imaginaire, y son en paga y porrata de son salari per fer lo monument, dich XII lliures. = Item mes es degut al dit mossen Guilla procurador, vintiset lliures y set sous, y son a compliment dels coranta ducats que havia de haver per la obra del monument y tres lliures per bestretes que dit mestre Jeronim havia fetes en dita obra, que tot pren la dita suma, les quals dona a mestre Jeronim Xanxo, ymaginaire, mestre de dit monument, ab albarà de Capítol de 10 de juliol del present any cinquanta, dich XXVII lliures, set sous."

(21) *Ibid.*, Racional-fragment de dit temps. Diu així: "Any 1556. Mes li es degut que ab albarà de 23 de dit [novembre] dona a mestre Hieronim Xanxo dos ducats son per lo debuix de una bassina per lo senyor bisbe."

(22) La traslació del cor a la nau central, a principis del xv^è segle, apar que seria en la primera i segona arxivolta; de manera que seria molt atansat a l'altar major tenint sols d'espai divisori la nau del creuer. Pels volts de 1567 el temple sofrí una renovació total en la disposició del cor i altars. Atenent a les necessitats dels fidels, a fi de poder disposar d'un major espai davant l'altar en llur assistència a les funcions del culte, el Capítol determinà *retirar lo cor*, ço és, situar-lo definitivament en l'espai central de la nau major, tal com és arribat als nostres temps. Ho comprova el fet de la destrucció total dels paraments (mur i columnes) d'ambdós pilars de la segona arxivolta en la cara de la nau central; el qual trencament de pilars per a adossar-hi el cor no devia tenir lloc en la disposició que tenia aquest en nostres temps. Mestre Xanxo executà els plànols de la nova traslació. (Cf. *Santa Maria de La Seu d'Urgell*, p. 84.) Treballà les portes amb què es tancava l'entrada del cor, i decorà les tribunes dels orgues. A 24 de desembre de 1567 rep la suma de 40 lliures com a segona paga "de la quantitat li dona lo Capítol per la faena de mudar lo cor..." (Racional de 1563 a 1578, sense foliar.) A 9 de gener de 1576, els canonges, contestant una lletra del bisbe Loris del 27 de desembre anterior, datada a Barcelona, en què exposa les seves queixes amb motiu de les obres realitzades en la catedral, s'expressen així: "En lo que al fi de sa lletra V. S. assenyale tenir queixa contra nosaltres; y mes llargament de part de V. S. ho ha referit en Capítol el Rnd. micer Gomis, cabiscol desta sglesia, sobre les obres que assi dins la catedral en ausencia de V. S. havem fetes, ab mutació del altar de sanct Od y parrochia y cors sanct al altar de sanct Ermengol, y de dos bisbes Abril y Urx que se sont trets de la capella de sanct Salvador y posats ab molt major decencia fora per lo impediment que ses sepultures fahien a la nova extruccion del monument de Christo Nostre Senyor. Lo major pesar que sentim es que V. S. ne hage pres enuig, perque nostre fi ni intent nunca es estat ni serà dar ni causar enuig a V. S., ans be fent en esta sua cathedral ab molts centenas de ducats, que de nostra mensa se son pagats, tant belles obres com se son fetes de alguns anys ensa, com es estat lo nou paviment de la iglesia, lo retirar lo cor, llevar certs altars y fer altres que no estaven ab decencia y tot lo demes de que V. S. està informat, pensavem ferne, après de Deu, molt gran servei a V. S., majorment que tota la fàbrica desta sglesia es nostra..." (*Regestrum litterarum omnium Rdi. Capituli Urgellensis a 1568 ad 1578*; sense foliar.)

(23) *Arxiu Capitular d'Urgell*; plec de cartes d'aquest temps. Diu com segueix: "Al molt Reverendissim senos lo senyos Canonges y Capítol de la catedral de Vrgell. = Molt Reverendissim senyos = La present noe per mes cino per bessar les mans de V. M.^a y per suplicar com e sabut que a tengut a tanbona fi la hobra del paiment de la sua catedral, me so atrevit que ci quas an menester algun mestre del meu art, que receberia molta merce ques servissen de un servidor de V. M.^a, que ara està tant desconsolat per aver perdut un fill que tant estudiava per servir a V. M.^a me faran tanta de merse que yo per forsa e de anar aqui per complir lo que conve al profit de un fill quem resta a collocar; y no mes a dir cino que Nostre Senyor Deu la vida y honra y estat de vostres Reverendicimes senyories en lo seu sant servey prospere per molts anys y conserve. De Taragona a XXVII

1575, acomplí nous treballs al chor i al monument (24); i, per fi, el 20 de juny del mateix any, havent mort la seva muller Catarina, els beneficiats de la Pietat tracten de possessionar-se de la casa i era que foren de mestre Jeroni, que, peritades en 200 lliures, les comprà el beneficiat Mn. Capella; i la Comunitat, cobrats els crèdits que hi tenia, n'aplicà 52 a la fundació d'una missa setmanal per ella celebradora (25). Sabem per una darrera nota de 12 de novembre del mateix any que l'escultor Xanxo tenia consignada una pensió que el Capítol li acordaria per ajudar-lo en la vellesa (26).

Jeronim Xanxo es Sculptor

Anteriorment a la data esmentada de 2 de maig de 1548, mestre Jeroni Xanxo tenia empresa i estava treballant en l'obra del retaule de la Comunitat. S'estableix en la capitulació que, per l'obra del sepulcre de Nostra Dona no deixarà d'anar treballant en el retaule principal. No anirien els comunitaris massa llargs de bossa quan, no havent-li satisfet la primera paga, a 18 d'abril de 1549, li entreguen a compte deu ducats (27); i, pel primer de juny següent, captenint-se de l'enuig de mestre Xanxo, qui apar estava decidit a plantar-los l'obra, li fan a mans la suma de 170 lliures, de les quals els signà àpoca, obligant-se a tenir enllestit el retaule per tot l'any primer vinent (28).

del mes de febrer de MDLXXII. = Es del molt servidor de V. M.^s mestre Hieronim Xanxo, esculptor."

(24) *Ibid.*, papers solters. Vegeu ço que en aquest any hom obrà de nou en el chor i el monument: "Assí apparen los comptes de les rebudes y deslliurades fetes per mi Jaume Sparsa, canonge obrer, elegit al Capítol Pasqual de 1575. = Item a mestre Hieronim Xanxo, sculpor, per X jornals fen faena en adresar la crosa del chor y fer pessas faltaven en dita crosse, III lliures, VIII sous. = Item mes cexanta codrats per fer las altrás crossas segons lo designe tenia lo Rnt. Capítol volie fer les altres, I lliura, VII sous. = Item a mestre Hieronim Xanxo per XIII jornals posa per fer los pedestrals del monument III lliures, X sous. = Item a mestre Miquel, fuster, per X jornals ha posat per fer faena per dits pedestrals, II lliures. = Item a mestre Lorens per IIII jornals per desfer los graons y paviment, XVI sous. = Item a mestre Miquel, fuster, per sis jornals y mig posa per traure les portalades y buades del monument, I lliura, VI sous. = Item per VIII manobres per treure les pedres y terra del monument y netejar la iglesia, I lliura, XII sous."

(25) *Arxiu de la Comunitat*; llibre de conclusions mutilat, f. 92 v.º.

(26) *Arxiu Capitular*; Racional de 1562 a 1578, sense foliar. Llegim: "Dissabte a XII de dit [novembre de 1575]. = Deu mestre Hieronim Sanxo que ab albarà de dit ha rebut del Sr. pagador sis lliures, dich VI lliures; y son en part y paga de la soldada que lo Capítol li dona. A credit del Sr. pagador, VI lliures."

(27) *Arxiu de la Comunitat*; llibre de conclusions mutilat, f. 7 v.º. Vegeu la següent nota: "Die jovis XVIII.^a aprilis [1549]. Convocata et congregata venerabilis Comunitas ad sonum campane, de part de mestre Hieronim, imagineire, lo qual fa lo retaule de la venerable Comunitat, per lo procurador major fonch proposat li fecen volguessen donar alguns diners, que havie pagat dues terces y no li havien donat res, fonch conclos li focen dexats deu ducats ab huna donas fermances de tota la obra."

(28) *Ibid.*, *id.*, f. 8. Degut a l'aperduament del llibre és quelcom defectuós el text de la nota, que és com segueix: "Prima junii [1549]. = Congregada la venerable Comunitat, fonch

El preu del retaule del canonge Mn. Ponsclaus fou convingut en seixanta lliures de Barcelona : trenta a satisfer de present i les restants en acabar l'obra. La Verge Maria morta, de talla, seria de fusta de tell amb el seu encaixament laborat. Dos apòstols, de cos enter, un al cap (Sant Joan) i altre als peus del sepulcre (Sant Pau); cinc altres apòstols, de cintura en amunt, mirant al sepulcre (Sant Jaume el Major, Sant Jaume el Menor, Sant Pere, Sant Tadeu i Sant Andreu); altres cinc al darrera, en idèntica actitud de respectuosa veneració (Sant Judes, Sant Tomàs, Sant Felip, Sant Mateu i Sant Simon). Heus aquí el grup interessant, formant retaule, al present en l'exercici del culte, que acompli l'imatger Jeroni Xanxo. Diu així el text d'aquest interessant contracte :

“Capitulació y concordia feta y tractada entre los venerables Ramon Puja, mossen Hieronim Spes, mossen Perot Molins y mossen Jaume Sparsa, preveres hi beneficiats en La Seu de Urgell, a les coses devall scrites, per la venerable Comunitat dels preveres simples beneficiats de la dita ecclesia tenint comissió y deputats, de una part, e lo honorable mestre Hieronim Xanxo, sculptor, de la ciutat de Urgell habitant, de part altra : en e sobre lo sepulcre de Nostra Señora, lo qual lo reverent mossen Andreu Ponsclaus, canonge de Urgell, en son testament ha volgut hi manat fer dins la capella de Nostra Senora de Pietat, de la dita venerable Comunitat, en lo modo seguent :

Et primo, los dits comissaris hi deputats de la venerable Comunitat donen a fer al dit mestre Hieronim lo dit sepulcre de Nostra Senora en lo modo devall scrit fahedor, per lo qual li prometen donar hi pagar xeixanta lliures Barceloneses, es a saber, trenta lliures de present, hi les trenta lliures fins a compliment de les dites xixanta essent lo dit sepulcre, en lo modo devall scrit, acabat, pagadores.

Item, lo dit mestre Hieronim accepte de bona voluntat, per lo preu hi pagues dessús dites, de fer dit sepulcre en ia forma seguent : Et primo, promet donar dos personatges de

proposat per lo venerable mossen Ferrús, procurador, que [havia] feta oferta de deu ducats al mestre Hieronim y que dit mestre pus [se'n] volia anar y dexar la obra, y per dit mestre fou relatat lo mateix; fonch [conclus...] deu ducats de aquels tenie rebuts lo venerable mossen Perot Texidor, foren... dines y per asegurar si de les pecunies tenie rebudes dit mestre y pera donar fer[mances] los venerables procurador menor, Joan Bianya, Spes, Cerola, Sparsa y dit P. Texidor desliura... mestre Hieronim y ferma apoca de CLXX liures y dona per fermances pera acabar lo retaule de [Nostra Senyora de Pietat l'any del Senyor] primer vinent, lo venerable mossen Jaume Capella y sa muler, segons apar ab los articles [fermats en poder de micer] Costa, notari de sanct Od, dit dia y any.”

bulto, conforme a la Maria, complits, la hu per al cap hi laltre per als peus del sepulcre. Item, donarà sinch ho sis personatges de bulto de cintura en amunt, hi mes si menester ni haurà, conforme al loch; y los que restaran, fins a compliment de dotze personatges dels Apostols, farà de tal art hi posarà com millor poran parer esser complits a la vista, entesos los dits personatges de fusta blanca. Item, donarà dit sepulcre bo hi assentat hi tot de bona fusta de tell: he també promet fer lo encaixament necessari per al dit sepulcre. E tot lo susdit promet haver complit ab effecte del dia de la ferma de la present capitulació en un any hi mig en avant comptador, sots obligació de sos bens. E per major seguretat promet donar fermanses, com de present dona hi nomene, Na Catharina, sa muller, y lo venerable mossen Joan Capella, alias, Albarells, prevere hi beneficiat en La Seu d'Urgell, los quals se obligaran en fer tenir hi complir lo susdit.

Item, es tractat que lo dit mestre Hieronim no hage ni pugue deixar totalment la obra del retaule de la Comunitat per la obra de dit sepulcre, ni per altra qualsevol obra, abans promet sempre en lo dit retaule de la Comunitat obrar fins a tant tingue son compliment.

Item, es tractat que la dita venerable Comunitat no pugue esser forçada ni compellida, si ja donchs nou fehie de bon grat, en donar hi pagar les dites trenta lliures restants a pagar al dit mestre Hieronim quan haurà acabat, com damunt es dit, dit sepulcre, fins a tant la dita Comunitat les hage rebudes dels marmessors de la anima del dit mossen Andreu Ponsclaus, canonge; be que promet dita Comunitat fer, encontinent que lo sepulcre serà acabat, tota diligencia pera cobrar hi exhigirles, so es, que dita Comunitat no sie tenguda en mes sino en fer loch hi cessió hi procura de exhigir dits diners al dit mestre Hieronim.

Item, prometen dites parts hi quiscuna de elles totes hi sengles coses predites tenir hi servir sots pena de cinquanta ducats de or.

Que quidem capitulatio et omnia et singula in eadem contenta, die secunda Madii MDXXXVIII, nos dicti Raymondus Puja, Hieronimus Spes, Perotus Molins et Jacobus Sparsa, nomine dicte Comunitatis, ex una; Hieronimus Xanxo, principalis, Catherina, eius uxor, et venerabilis Jacobus Capella, presbiter, fideiussores, ex altera.

Testes firme dictorum Puja, Spes, Molins, Sparsa, dicto nomine, ex una; Hieronimi Xanxo, principalis, ex altera, qui firmarunt et jurarunt dicta die, intus claustrum Sedis Urfellensis, sunt venerabilis Jacobus Quintana, presbiter, et Antonius Martí, agricola, loci de Alàs.

Testes firme dicte Catherine, uxoris dicti Hieronimi Xanxo, et Jacobus Capella, presbiter, qui firmarunt et jurarunt, in civitate Urgellensi, dicta die predictorum mensis et anni, sunt honorabiles Joannes Gregori, caligarum sartor, et Joannes Garí, pictor, civitatis Urgellensis habitatores." (29).

No era certament cap cosa nova el tema que l'artista portà aquí a plena realització; l'escena representada és una reproducció fidel, adaptada a l'escultura, de l'acte de l'enterrament de la Verge, en què Sant Pere, amb ornaments sacerdotals, actuant de preste, presideix la cerimònia, tal com apareix en els retaules gòtics dels últims temps. És un art arcaïtzant el d'aquest humil artista, qui d'una manera ingènua imprimeix a la matèria les formes terribles, les quals, a part llur hieratisme, són rublertes d'expressió i bonhomia. Aquests rostres dels sants Apòstols són talment d'una robusta sanitat i devoció; ells evoquen el viure patriarcal de nostres antics comarcans, la gent del terrer, amb qui mestre Jeroni sojornaria de temps en franca companyonia.

Apar no s'allunyaria gaire de 1550 la data en què fou dedicat al culte el retaule de la Comunitat. És de doldre no tenir a mà el contracte que ambdues parts estipularen. L'obra encarregada a mestre Xanxo seria ben altra cosa que l'altar dels Apòstols. És possible que fessin constar els beneficiats de La Seu que l'obra de llur retaule hauria d'ésser feta a la romana (30). No es tractaria, doncs, d'una senzilla adaptació, d'èxit insegur, sempre difícil d'harmonitzar amb els cànons del nou art; el retaule major de l'església de la Comunitat seria una obra de conjunt que l'artista, fidel a la seva escola, podria resoldre amb la màxima llibertat. Sols d'aquesta manera pogué l'escultor reeixir en el seu comès. Tots els temes hi són tractats amb traça, oferint tot el conjunt una remarcable puresa de línies. La fesomia d'algunes imatges (com per exemple, el rostre del Jesús en el retauló del davallament al

(29) *Arxiu Capitular d'Urgell*; plec de contractes d'aquest temps.

(30) En aquest país, on encara deu anys abans els mestres pintors executaven en gòtic, trobem emprada aquesta denominació per a significar l'art del Renaixement en el contracte d'un retaule de talla per a Santa Eulàlia d'Espaen, estipulat en 1542. Els empresaris, mestre Mari i mestre Figuerola, fusters de La Seu, s'obliguen a fer "dit retaule de fusta de pi, ço es, de bon moll, o en fi, bona, lesta e rebedora: ço es, quatorze palms de cayguda e nou palms e mig de ample, obra al romano, ab sos pilars y cornizes, y altres obres necessaries a coneixença de dits mestres..." Fixen el preu de l'obra d'acord amb la peritació de dos mestres fusters una vegada enllestida. (*Arxiu Capitular d'Urgell*; plec de contractes d'aquest temps.)

sepulcre) permeten identificar la mà del tallista, que, malgrat el seu viure comarcal, posseiria la cultura artística dels grans centres on triomfava l'art dels orfebes. Llevat del modelat dels drapatges, d'aire rumbós i opulent, les seves creacions són impregnades d'un cert misticisme casolà, sobri i patriarcal, de noble ascendència.

Pertany aquest retaule a l'estil plateresc i ve distribuït verticalment en cinc espais. Al lloc central, dintre un espaiós nínxol amb arxivolta i la clàssica petxina al fons, resta col·locat el grup de la Pietat: la Verge amb el Fill exànime als braços (que tant reproduïren els mestres del segle anterior), que en el nou estil, obté una major emotivitat a causa del seu realisme. Damunt, en la línia de paraments, hi ha practicada una colometa (i en els angles dos àngels adoradors) símbol de l'Esperit divinal, i culmina amb la representació del Pare Etern dintre un formós medalló de secció esfèrica, excessivament aixafada; fent que tota aquesta part de l'altar sigui dedicada a la Trinitat. En el pla de les grades, dessota el nínxol central, existeix dintre un enquadrament rectangular l'escena de l'Anunciació. Ambdós espais de cada banda vénen coronats per un frontó, d'on ixen fins a mig cos les figures dels Apòstols Sant Pere i Sant Pau. Els entaulaments, sostinguts per columnes estriades i salomòniques (capitells d'ordre corinti amb grossos àbacs), enquadreren sengles retaulons: l'acte de la cerimònia de la circumcisió (d'un realisme punyent), el primer; i el pas de la fugida a Egipte, el segon. Dessota, altres dos: a l'esquerra, la caiguda amb la Creu, camí del Calvari; i a la dreta, la Crucifixió. Les imatges dels bisbes i patrons, Sant Ermengol i Sant Ot, practicades en relleu (amb llur llegenda respectiva) dintre sengles medallons circulars, coronen ambdós espais restants. Dessota, sengles retaulons: Jesús al temple en mig dels Doctors i el davallament al sepulcre. Al pla de les grades, dos nínxols de forma esfèrica, a banda i banda, amb les figures i símbols dels quatre evangelistes. Altres quatre nínxols, en forma de capelleta, practicats arran de base en els quatre cossos sortints, més apropats al centre de l'altar, estotgen les imatges de talla dels quatre pares llatins. Finalment, decorant el pla de la socolada, existeix a banda i banda, en forma heràldica, l'escut de la Comunitat (el qual és una creu llatina damunt fons blanc) sostingut per dos àngels. Amida en conjunt tot el retaule 4'69 metres d'amplària per 3'50 id. d'alt.

Decoració del retaule. — El retaule de la Pietat romangué llargs anys sense decoració pictòrica. Una extensa nota, salvada per atzar en l'interessant llibre d'acords d'aquest temps, molt aperduat a causa de la mullena que sofri, ens assabenta amb tot detall de les deliberacions hagudes pels comunitaris abans de lliurar l'obra en mans de l'artista qui l'executà. La Comunitat, aplegada en consell el dia 27 de juliol de 1573, havent escoltat del president que hi havia en la ciutat "un pintor, segons havie entès, home consumat en son

art", acordà nomenar una comissió de dos beneficiats per a parlar amb ell de l'obra projectada. Manifesten aquests l'endemà que no creien del cas lliurar sense més ni més la decoració del retaule al pintor de referència, nomenat mestre Antoni, per ço com es tractava d'un foraster, del qual "no havien vist ni apareien en esta terra obres de ses mans...". Dubtant si realment tenia prou aptitud per a emprendre una obra de tanta volada, decideixen donar-li a pintar una de les peces del retaule: el compartiment que presenta el pas de la caiguda del bon Jesús amb la creu al coll, que escolleixen per ço com "aparie més difícil que les altres". Emportant-se-la a Puigcerdà, on treballava, es compromet l'artista a baixar-la enllestida per la festa propera de la Mare de Déu de Setembre. La vetlla d'aquest jorn, complint la paraula donada, presenta mestre Antoni el retauló pintat als beneficiats de La Seu, eis qui, per tal de recabar el parer de tothom, l'exposen en lloc preferent tot aquell dia i l'endemà. El dia següent, contents de la feina acomplerta, facul-ten de nou els comissionats per a tractar amb el pintor de l'execució total de l'obra. Havent parlat amb mestre Antoni, proposen aquests l'endemà que, trobant en el preu una diferència tan considerable, entre la quantitat de 300 lliures que oferia la Comunitat i la de 400 ducats que demanava el pintor, seria bo deixar-ho a la mà de dues persones, elegidores per part: que ell nomenava a l'efecte el canonge Bartomeu Moles i el mestre de cant Mn. Brudieu. La Comunitat, acceptant per majoria aquesta proposta, elegí per la seva part amb plena autorització per a contractar amb l'artista, els dos mateixos comissionats, qui al mateix dia donen compte als companys d'haver estipulat el preu total de 280 lliures, 4 sous, amb l'obligació per part de l'artista de tenir, del present dia en un any, enllestida la feina. L'escriptura corresponent fou atorgada davant del notari Bartomeu Portella (31).

(31) *Arxiu de la Comunitat*; llibre de consells mutilat, f. 86 v.º. Diu així l'interessant text d'aquests acords: "A XXVII de juliol 1573. Congregada la venerable Comunitat en la casa sua ahont altres vegades per semblants y majors coses se acostume congrega, al so de la campana, fonch proposat per lo Procurador major mossen Laudes que en la ciutat havia vengut un pintor, segons havie entés, home consumat en son art, y que tenint avinentesa de tant bon artifice fora bo se entengues en fer-li pintar lo retaule de Nostra Senyora de Pietat, que avie mes de vint y quatre anys estave ayxi, y que per so entenguessen y deliberassen lo fahedor; fonch votat aquí mateix y conclos seguint lo parer de la major part que se fes electio de dos beneficiats pera fer en aqueix negoci lo que mes convingués, y ayxi ad alias non divertendo actus dit procurador maior nomena y elegi als venerables mossen Francesch Poluges y mossen Babtista Roures. = A XXVIII del mateix los venerables mossen Poluges y mossen Roures elegits per al negoci del retaule feren relació a la venerable Comunitat congregada davant la capella de sant Od que ells no havien volgut tractar ab lo pintor quis diu mestre Antoni (*cognom en blanc*) del preu del retaule per no saber si dit pintor ere prou bastant en son art de enprendre una obra tant alta y tant prima com aquesta, perque no havien vist ni apareien en esta terra obres de ses mans. Empero eren de parer y estave concertat ab licentia de la Comunitat donarli una pessa del retaule a pintar y pintada aquella pessa segons les mans y segons com estaria acabada dita pessa se farie la determinació del mes avant. Y ayxi haguda sobre asse madura deliberatio fonch determinat fos fet com per dits senyors elegits estave dit y tractat, lo que se posa per effecte; y fonch la pessa del dit retaule lo portament de la creu,

Mestre Antoni Peitavi, pintor, de Tolosa, i habitant a Perpinyà. — Aquest pintor foraster, desconegut en la comarca, estava destinat a realitzar molta feina entre nosaltres. L'escriba del llibre d'actes de la Comunitat va deixar en blanc l'espai corresponent al cognom del pintor. Seria perquè, com a nom foraster, no li recordaria de moment?

El monument de Setmana Santa de la catedral d'Urgell que, com hem vist més amunt, rebia els últims retocs en 1575 de l'escultor Jeroni Xanxo, qui el va construir, completat en les seves parts amb alguns paraments de tela (32), requeria una escaient decoració. Plauria tant el treball acomplert

perque arie mcs difcil que les altres, y aquella sen porta dit pintor a Puigcerdá, prometent tornarla pintada y acabada pera la Verge Maria de Setembre 1573. = A VII de setembre, vigilia de Nostra Senyora dit pintor, mestre Antoni porta y presenta a la capella de Nostra Senyora de Pietat en presentia dels procuradors maior y menor la dita pessa del retaule pintada y acabada la qual fonch posada en lo mig del altar per aqueix vespre y lendemà a vista y judici de tothom. = A VIII de setembre 1573 fonch congregada la venerable Comunitat davant lo altar de santa Ana ad sonum campane ut moris est ahont proposa lo Procurador maior que ja havien entes y vist com lo pintor havia portada la pessa del retaule y que arie bona y ben acabada segons informatio se tenie de persones expertes tambe, y que per so se determinas si li donarien a fer tot lo retaule; fonch votat y conclos ques entengues la intentio del dit pintor y que sis posave a la raho que se li donas la obra en mans, y ayxi dit Procurador major elegi als mateixos mossen Poluges y mossen Roures pera tractar ab dit pintor y saber de sa intentio. = A X de setembre, post celebratam missam quandam conventualem fuit congregata venerabilis Comunitas ad sonum campane in sacristia sacelli venerabilis comunitatis ad requisitionem venerabilium Francisci Poluges y Baptiste Roures, qui petita et obtata loquendi facultate dixerunt hec vel similia verba in effectu: Reverends senyors, vostres merces nos han donat carrech sabessem la intentio del mestre Antoni, pintor, per lo preu del retaule, y cert vehem estam molt diferents perque segons assi havem entes y praticat la Comunitat no se es allargada encara de trescentes liures y lo dit pintor no se es abaixat ni vol devallar de quatre cents ducats. Empero ha feta esta justificacio que si vostres merces son contentes de remetre ho a dues persones de cada part, ell per sa part ho remetra en mans del Rnd. y magnifich senyor micer Barthomeu Moles y del senyor mestre de cant, y que es content vostres merces ho remetren per sa part a dos beneficiats de la mateixa Comunitat; per so vostres merces determinen lo fahedor breument perque esta cosa se puga resoldre. Hoida la relatio dels susdits se vota aqui mateix y encara que hi hague alguns vots contraris dubtant se pogues pagar tanta quantitat fonch la maior part y de les tres parts mes de les dues que pus lo pintor se justificave tant se acceptàs lo tracte y que se fes electio de dos beneficiats de bona confidentia y ques clogues lo negoci dexant ho tot en la ma y poder dels beneficiats elegidors per lo Procurador major. Per hont entesa per dit Procurador maior esta pia determinatio nomenà y elegi pera compromissaris de aquest negoci omnibus ibidem audientibus et non contradicentibus als mateixos mossen Francesch Poluges y mossen Baptista Roures, donantlos per part de dita venerable Comunitat comissio y larga facultat de prometre y donar per effecte del dit retaule aquella o aquelles quantitats que a ells comissaris predits ben vist los sera y concordar y capitular ab dit pintor. = Dicto et eodem die fonch congregada la venerable Comunitat more solito davant la capella de sant Od ahont los Rnds. mossen Poluges y mossen Roures feren relatio del que havien tractat ab mestre Antoni, pintor, y aixi digueren que havien capitulat ab dit pintor donantli de tot lo retaule compresa la pessa pintada CCLXXX lliures, 4 sous, y que se ere obligat haverlo acabat dins un any del dia present en avant comptador, encara que no comensaria ni podia venir a pintar lo assi en la Seu de Urgell fins a Pasqua primer vinent de 1574, y que se li havien ha donar per bestreta de present XXX lliures, y de mes avant no estave obligada la Comunitat de pagar fins que dit retaule fos acabat y acceptat. Lo acte de la dita capitulació prengué mossen Barthomeu Portella, notari."

(32) *Arxiu Capitular*; papers solters. Vegeu les següents notes de quantitats pagades: "Assi apparen los comptes de les rebudes y desliurades fetes per mi Jaume Sparsa, canonge

per mestre Antoni Peitavi en el retaule de la Comunitat, que, bon punt finalitzada la tasca, els canonges li lliuren a decorar el monument de Dijous Sant Fou pres aquest acord el dia 14 de desembre de 1574, en la mateixa sessió en què la Comunitat benefICIAL impetrà del Capítol la concessió d'una quantitat per atendre a les crescudes despeses que ocasionà la decoració del seu retaule (33).

Atesa la seva remarcable importància traslladem aquí l'acord capitular de referència. Diu així: "Item fonch tractat y deliberat en dit Capítol que lo monument se donàs a pintar, perque estave molts anys havie de la sola fusta desfavorit; y així fonch donat lo carrech de assò als Rnds. Sors. Ardiaca Guilla i micer Bartomeu Moles, los quals tractaren ab los mateixos pintors qui havien pintat lo retaule de la Comunitat, ques diuhen mestre Antoni Peitavi de Toloza, y mestre Miquel [Verdaguer], de la ciutat de Leyda, companyons, habitants en la vila de Perpinyà; y entre ells fonch concordat que dits pintors pintarien dit monument per cent y vint ducats, dich CXXXVIII lliures Barcheloneses, prenent a son carrech dits pintors de ferse la despesa y comprar tot lo or y colors y altres coses necessaries per al dit efecte" (34).

La tasca acomplerta en 1574-1575 per aquest mestre pintor aquí a La Seu no es circumscriuria únicament a la decoració del retaule de la Pietat i del monument de la catedral (35). Malgrat no tenir avui a mà cap document que ho precisi, mestre Peitavi realitzaria altres treballs a compte de la Comunitat i potser del Capítol. Cal remarcar, en primer lloc, el fet significatiu que

obrer, elegit al Capítol Pasqual de 1575. = Item a senyer Pere Puig, botiguer, per XXXVI canes tela blanca per cobrir les dues orlas del moniment y costats a rahó de VI sous cana, X lliures, XVI sous. = Item per CCC. tatxes per tatxar dita tela, III sous. = Item per dos claus capsats per fer los pedestrals VIII sous. = Item a mestre Lorens per VI jornals per desfer los graons per amunt del moniment, I lliura, III sous. = Item a mestre Ferris per sinch jornals per ajudar y picar pedra, I lliura, IIII sous."

(33) *Arxiu Capitular d'Urgell*. "Liber conclusionum et statutorum ecclesie Urgellensis a die 10 aprilis 1570 usque 18 aprilis 1608", f. 35 v.º. Vegeu com s'expressa la comissió que formaven tres beneficiats: "La Comunitat de Urgell ha sempre confiat, estant en alguna necessitat, del favor y adjutori de aquest loch y de Vostres Mercès... = y es que com ara novament hagen fet pintar lo retaule de la capella de Nostra Señora de Pietat, lo qual se posà divendres comptant a 10 de dehembre 1574, y ha costat, sols de pintar CCLXXXX lliures..." Amb data de 21 de gener de 1575 el procurador del Capítol entregà als comuniaris la quantitat de 50 lliures, que atenen la llur súplica els prometè donar. Aquesta suma seria insuficient per a cobrir les despeses fetes, i a finals de l'any han de recórrer novament al Capítol demanant un préstec, el qual els fou concedit, segons expressa la nota següent: "Dimarts a XXII de noembre 1575. = Deuen los venerables preveres y beneficiats de la Comunitat de Urgell, que a dit los ha prestades lo Rnt. Capítol cent cinquanta lliures graciosament pera temps de sis mesos. Han fet acte de obligació en poder de mossen Jaume Ribelles, obligantse axí los bens de la Comunitat, com los seus particulars. Son CL lliures." (Manual de comptes de 1562 a 1578, sense foliar.)

(34) *Arxiu Capitular d'Urgell*; "Liber conclusionum et statutorum ecclesie Urgellensis a die 10 aprilis 1570 usque 18 aprilis 1608", f. 36.

(35) El monument de Setmana Santa de la catedral d'Urgell, que decorà mestre Antoni Peitavi, hom l'instal·lava: tots els anys en la nau nord del transepte adossat al mur de la capella de Jesús de Nazaret o de Sant Salvador. A mitjan segle XVIII.^b, en engrandir la capella de Sant Ermengol, instal·laren en aquesta el monument.

ambdues obres de mestre Xanxo romanguessin un quart de segle orfes totalment de decoració pictòrica. Indubtablement, uns i altres, beneficiats i capitulars, podrien disposar durant el referit lapse de temps, per cert bastant considerable, d'algun o alguns artistes decoradors, als qui, d'altra banda, hauria estat fàcil consultar per intervenció de mestre Jeroni. Que potser entre els artistes del país no hi hauria a qui poder confiar aitals treballs amb probabilitats de reeiximent? Tanmateix aquesta hipòtesi no sembla aventurada si tenim en compte que a 28 de juliol de 1573 els comissaris de la Comunitat, de primer intent, no volgueren tractar en ferm amb mestre Antoni "per no saber si dit pintor ere prou bastant en son art de empendre una obra tan alta y tan prima com aquesta...". Certament, l'artista tolosà reeixiria en l'empresa del retaule; no és molt, doncs, que els capitulars, convençuts de la tècnica del mestre, s'afanyin a confiar-li la decoració del monument de Setmana Santa.

Mes, en la capella dels beneficiats, certament, no mancaven altres treballs a fer en trobar avinentesa. Havem vist més amunt, en el conveni que en 1533 celebrà la Comunitat amb Mn. Correa referent a l'edificació de la nova església, com damunt la volta d'aquesta s'obraria de llarg a llarg una gran sala, destinada a sala de consell i biblioteca. Aquest important local que, segons resa el contracte, en l'obra de fusteria devia ésser ultimat en 1535, sembla que trigà alguns anys a rebre la destinació projectada: en 1575, sens dubte, per no trencar el costum, algunes voltes la Comunitat encara s'aplegava en consell davant l'altar de Sant Ot.

Aquesta sala, doncs, on més tard es celebraren les reunions sinodals del bisbat (36), requeria en els seus murs el corresponent decorat. Joiosos de la

(36) Indubtablement, les assemblees sinodals començaren a tenir lloc en aquest local als darrers anys del xvi.^è segle. El sínode que manà reunir el bisbe Francesc d'Urries a 20 de març de 1542 encara es celebrà, d'acord amb el costum, "apud ecclesiam collegiatam beate Marie de platea oppidi Sanahugie, Urgellensis dioecesis..." El bisbe fra Ug Ambrós de Montcada celebrà sínode dues vegades: a 23 d'octubre de 1580, aquí a La Seu; i a 3 de febrer de 1585, a Sanahuja. Sembla que també reuní en sínode la clerecia del bisbat el bisbe fra Andreu Capella, qui ho faria a Sanahuja, on regularment residia i on en 1609 finà els seus dies. Res més no podem precisar per manca dels actes d'aquests primers sínodes. En el decret de convocatòria que expedí el bisbe fra Bernat de Salba, a 27 de setembre de 1616, ja es fa avinent que aitals assemblees acostumen a tenir lloc en la capella de la Pietat dels claudres de la Seu. Són ses paraules: "...thenore presentium injungimus, precipimus et mandamus quatenus die et festo sancti Hieronimi, trigesimo nempe mensis currentis, in capella beatissime Virginis Marie Pietatis, in claustris nostre cathedralis ecclesie Urgellensis constructa, ubi similes synodales congregationes fieri solent, etiam pro hujusmodi synodali concilio celebrando a nobis destinato, veniatis et accedatis..." El ceremonial de l'obertura de l'assemblea ve també ressenyat en els actes dels sínodes diocesans, que, aplegats en volum, guarda l'arxiu de la Comunitat. En el sínode dalt esmentat, diu com segueix: "Sessió prima = Dictis die et anno [30 setembre 1616], inter tertiam et quartam horam post meridiem, reverendissimus dñus episcopus roqueto et amictu leucopheo serico, vulga tafatà pardo, indutus, birretoque ornatus, omnibus supradictis clericis comittantibus... ascendit in aulam domus Comunitatis beneficiorum dicte ecclesie Urgellensis, que sita est in claustris dicte ecclesie..."

feina de mestre Peitaví li encomanarien els beneficiats un cert nombre de teles en pintura policroma, les quals convenientment enquadrades han arribat fins a nosaltres ornant els grans panys de paret de l'espaiosa aula dels Sínodes. Tretze d'elles, les quals contenen el patriarca Jacob i els seus dotze fills, caps de les dotze tribus d'Israel, les hem pogut retrobar recentment, fora de tota utilització, en les golfes del temple.

Molt és de doldre que, en fer-se la definitiva restauració de l'església i Comunitat beneficional als darrers anys del passat segle, fossin lliurades a repintar per l'Oromí, pintor (!) d'aquesta ciutat, qui les enlletgí despietadament amb retocs d'innoble pintura a l'oli. Aquestes grisalles, pertanyents de ple al Renaixement francès, malgrat no poder-ho demostrar documentalment d'una manera directa, foren amb seguretat executades per mestre Antoni Peitaví. Elles, noresmenys, tenen certa flaire de germandat o *parentiu* amb les de les portes d'orgue d'aquesta nostra catedral existents avui al Museu d'art de Barcelona (37).

Es possible que mestre Peitaví pintés quelcom més a càrrec del Capítol. Entre les obres que, en plena època de reformes de la Seu, efectuaren els canonges, es compta la construcció, en 1544, d'un orgue nou a càrrec de l'organer de Solsona, mestre Fermí Granollers. Sembla que el Capítol es reservaria l'acceptació de l'instrument lns conèixer la feina feta. A 23 de maig del susdit any tindria mestre Fermí la tasca molt avançada, quan els canonges, reunits capitularment, acorden comprar-li l'orgue "ab una que dit orgue nou petit sie ab tot son compliment, ço és, [el text no continua] (38). Del preu total de 115 ducats, a 31 del mateix mes li'n fan, segons sembla, la primera paga (39). A 28 d'agost següent paguen al mestre Lluís Topí, fuster, la feina feta (40); per l'octubre del mateix any rep l'organer altres 12 ducats (41), i pel desem-

(37) INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS: ANUARI MCMXV-XX, vol. VI, p. 787 i ss. Aquestes grisalles, procedents de l'antic orgue de La Seu, és ben visible que pertanyen a la mateixa mà qui executà les ventalles del gran orgue de la catedral de Sant Joan de Perpinyà. Els nostres Sant Ermengol i Sant Ot són verament els diaques Sant Esteve i Sant Llorenç de les grisalles de l'antic orgue d'aquella Seu, instal·lades avui en els murs de la porta lateral, nomenada de Betlem. Són anteriors o foren eixides, unes i altres, del pinzell de Peitaví?

(38) ARXIU CAPITULAR D'URGELL: *Liber conclusionum capitularium ab anno 1493 ad 1569*, f. 141. Vegeu el text de l'acord: "Die veneris XXIII mensis madii, anni predicti MDXXXIII.º = Convocato et more solito congregato Rdo. Capitulo ecclesie Urgellensis..., fuit conclusum, nemine discrepante, ques compre lo orgue nou petit que ara sta en lo chor, ab una que dit orgue nou petit sie ab tot son compliment, ço es..."

(39) *Ibid.*, Manual de comptes començat en 1540, sense foliar. Vegeu la següent nota: "Item li es degut que a XXXI de maig [1544] dona en paga y porrata de aquells cent y quinze ducats que havem de donar a mestre Fermi per l'orgue li havem comprat, XII ducats, son XIII lliures, VII sous".

(40) *Ibid. id.*

(41) *Ibid. id.*

bre següent els capitulars satisfan encara a un altre mestre fuster certa quantitat per l'obra que féu "en lorgue y en la grau del chor..." (42).

La catedral d'Urgell, des del 1473 en què trobem la primera referència documental (43), fins aquesta data, posseiria solament un orgue, el qual seria de majors dimensions que no el nou que el Capítol acabava d'adquirir. Esmenta l'orgue vell, incidentalment, nomenant-lo l'orgue major, una nota de 1545 (44). En 1568 hom parlava d'adquirir un altre orgue (45), en substitució segurament del major i més vell, el qual deu anys després, en 1578, els canonges havien decidit canviar: tenint a mà els contractes dels orgues de Santa Maria de la Mar i de la catedral de Barcelona, semblava cosa feta l'encomanar-lo, pel preu de 800 lliures, al mestre organer de Solsona Josep Bordons (46). A l'últim, però, hom desistí de l'intent: una nota de maig del següent any fa pensar que tot el projecte es reduiria a remuntar els dos existents a càrrec del mateix mestre Bordons, qui en 1585 reprenia encara, en l'orgue petit, la feina dels adobs (47).

L'orgue que, probablement, aprofitant l'avinentsa del pintor tolosà, faria

(42) *Ibid. id.* El Capítol aconduí al mateix mestre Fermí per a revisar cada any els orgues de la catedral. Vegeu les notes següents: "[1550, 27 novembre]. = Item mes es degut al dit mossen Guilla, procurador, quatre ducats y quatre reals los quals ab albarà de Capítol de XXVII de novembre ha donat al magnífich mestre Fermí, mestre de organs, abitant en Solsona, y son los quatre ducats son per la pencia li done lo Rnt. Capítol cascun any per reparar y visitar lo orgue de la present seu... [1552, 25 maig] = Mes li és degut que ab albarà de 25 de May [1552] donà a mestre Fermí Granollers per lo afinar y netegar del orgue sinch ducats...". En 1565 ja hauria mort, car aquest any trobem un altre organer, segurament estranger, qui té a son càrrec la feina: "[1565, 30 de novembre] = Es degut a mossen Guilla que ab albarà de XXX de novembre donà a mestre Perris Bentayre, mestre de organs, per refinar y regonexer los organs, quatre ducats, dich IIII lliures, XVI sous."

(43) FELIP PEDRELL I MN. HIGINI ANGLÈS: *Els Madrigals i la Missa de difunts d'En Brudieu*, p. 10. Barcelona, 1921.

(44) ARXIU CAPITULAR D'URGELL; *Lliber concl. ab anno 1493 ad 1569*, f. 148 v.º Diu així: "Et primo mandarunt scribi et continuari hic huiusmodi conclusionem, factam die martis proxime lapsa, per Rdos. dominos de Capitulo in domo eiusdem librarie sive capitulari ad sonum campane convocatos et congregatos, que est ut sequitur: Ffionch conclós que les constitucions, statuts y ordinacions scrites e continuades en una post o taula penje en la part del maior orgue, se observen ad unguem et sine remissione et complacentia aliqua."

(45) *Madrigals*, p. 24.

(46) *Ibid.*, p. 35.

(47) ARXIU CAPITULAR D'URGELL; Racional de 1570 a 1580, sense foliar; i Racional de 1577 a 1591, f. 44 v.º. Diuen així: "Maig del any 1579. = Dia 30. Deu mestre Bordons, maior de dies, mestre de fer orguens, que lo s. pagador li ha pagats trenta tres ducats, y son los devuyt per ducats per refinar y adobar lorgue petit, ço es, per fer en ell un registre nou de canonada menuda, anomenada cimbares, adobar les manxes y fer set peanyies y fer les dos gaytes ab lo rossinyol. Item los quinze ducats per adobar, neteiar y y refinar lorgue maior y renovar tota la canonada rompuda y fer los canons nous ahon ne faltaven, y fer los matexos adops en la cadireta, XXXVIII lliures, XII sous. = E a 19 setembre [1585] ha rebudes mossen Bordons, de Solsona, mestre de fer orgens, per los adops ha fets en lo orgue petit de la iglesia 20 lliures."

decorar el Capítol, seria en tot cas l'orgue nou que en 1544 va construir mestre Fermí Granollers. És probable que un i altre, en recular el chor en 1567, fossin canviats del seu lloc primitiu. La posició, però, de les figures en les teles de les portes atribuïbles a mestre Peitavi ens situen primitivament l'orgue petit, aleshores el més nou, en l'arxivolta, segurament la segona, de separació de les naus central i lateral nord del temple. No seria el mateix que, mig desfet i inservible, és arribat als nostres dies, col·locat en la part oposada, on l'installarien en 1748, per a construir en lloc seu el modern que ha perdurat fins avui? (48).

En les obres acomplertes pels beneficiats d'Urgell en llur església intervingué d'una manera principal mestre Antoni Peitavi. Bé mereixia, doncs, els honors de la publicació qui, ultra ésser el decorador dels treballs de mestre Xanxo, féu lluir a tot esclat, en aquest allunyat indret de la nostra terra, les immortals resplendors del Renaixement.

Mentrestant, la ciutat d'Urgell veia créixer el seu patrimoni espiritual i religiós amb la possessió de la nova església benefical. Des d'abans de 1550, cada dissabte i vigília de festa de la Mare de Déu, després de les completes, tenia lloc en la capella pels preveners i beneficiats, el cant dels goigs o *cobles de Nostra Dona de Pietat*, que variaven segons els temps de l'any, als quals assistien els consellers, prohoms i molta gent devota; els mateixos *Goigs de Nostra Dona* tan bellament musicats per mestre Brudieu, qui durant llargs anys en dirigiria l'execució (49). En 1563 hi fou establerta la confraria sota la invocació de la Mare de Déu de la Pietat, a la qual s'afanyaren a inscriure's els devots ciutadans en crescut nombre (50).

Per fi, sabem que des de 1543 celebraven els beneficiats llur festa patronal, molt solemnement, cada any, el diumenge abans de l'Ascensió, exornant ricament la capella amb la tapisseria que de bona gana els prestaven la gent de la ciutat (51). En 1580 acorden col·locar una reixa a l'entrant de la cape-

(48) Aquest orgue fou desmuntat i deixà d'existir amb motiu de les reformes practicades en la catedral en 1919. Tenia també decorades les dues grans portes, les quals contenen, en la part interior, Santa Cecília sonant l'instrument i Santa Maria d'Urgell o la *Magna parens*, amb les dues llegendes qui segueixen: CANTATE EUM IN CORDIS ET ORGANO = MAGNA DOMINA URGELLITANA. En l'exterior, hi havia les imatges d'ambdós sants bisbes, una a cada tela, també amb sengles llegendes: ERMENGAUDUS AUVIS = SOLIS ODNVS EQVIS.

(49) *Arxiu de la Comunitat*; llibre de conclusions mutilat, f. 19. Vegeu la interessant publicació d'aquests goigs en l'esmentada edició dels Madrigals de mestre Brudieu, per mestre Felip Pedrell i Mn. Higini Anglès, prev.

(50) *Arxiu de la Comunitat*; llibre de conclusions mutilat, fs. 50 v.º i 62 v.º.

(51) *Ibid.*, id., f. 97; i llibre de conclusions de 1494 a 1546, f. 109. Vegeu el text d'ambdues notes: "Dia 28 abril 1543. = Item se acceptaren X sous sensals quiscún any, los quals lo venerable mossen Perot Molins té devoció y promet pagar singulis annis als beneficiats interessents a la missa en la festa de la venerable comunitat novament instituida al diumenge abans de l'Assensió, sots invocació de Nostra Senyora de Pietat, en la capella nova de dita venerable comunitat y vol se paguen ya en lo present any 1543... = Als

lla (52); i en 1596, a proposta del procurador major, tractaven amb mestre Bordons, de Solsona, de construir-hi un orgue (53): senyal evident de la creixença del culte i esplendor de les funcions, que la Comunitat d'Urgell, en plena prosperitat, no es cansà d'anar augmentant.

25 de Matg 1576 ionch congregada la venerable Comunitat ad sonum campane in loco solito, hont se enrengue en reformar los officis se feyen lo die de Nostra Senyora de Pietat per servir lo dechoro se pertany en dita solemnitat. Et primo statueix y de novo determine la venerable Comunitat que los beneficiats als quals tocave de empaliar la capella no sien obligats en portar per ciutat la tapesseria, sino que lo procurador menor hi logue un home y aquell vaya junctament ab lo procurador mayor al qual toque de manlevar dita tapesseria en nom de tota la venerable Comunitat."

(52) *Ibid.*, llibre de conclusions mutilat, f. 108 v.º.

(53) *Ibid.*, *id.*, full mutilat al final.